

Тетяна Миськевич,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Україна, Київ

ІНЖИНІРИНГ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОТРЕБИ ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізується проблема адаптації особистості до реалій функціонування глобального інформаційного простору, що породжують нові соціалізаційні виклики. Уперше вжито терміносполуку «інжиніринг інфопотреби», що позначає регулювання інформаційної поведінки особистості з метою її вдосконалення. Запропоновано можливість здійснення інжинірингу інфопотреби шляхом формування медійно-інформаційної грамотності особистості, яка даватиме змогу усвідомлено орієнтуватися в масивах інформації та раціонально використовувати отриману інформацію.

Інжиніринг інфопотреби розглядається як напрям бібліотечної роботи з інформаційної соціалізації населення. Висвітлюється роль сучасних бібліотек у реалізації програм медіа-освіти.

Ключові слова: інжиніринг інфопотреби, інформаційна соціалізація, медійно-інформаційна грамотність, медіа-освіта, бібліотека.

Для розвитку людського суспільства поряд з матеріальними, сировинними, енергетичними та іншими ресурсами виняткове значення мають ресурси інформаційні. У процесі своєї діяльності людина активно взаємодіє з інформаційним середовищем: отримує з нього знання, генерує нові, поступово утворюючи інформаційний ресурс суспільства. Засвоєння накопичених попередніми поколіннями інформації та знань, а також сучасного надбання здійснюється через реалізацію особистісних, групових і соціальних інформаційних потреб (далі – інфопотреб). Відповідно, суб'єктом інформаційних потреб виступає окрема особистість, та чи інша соціальна група, суспільство в цілому. Потребу в інформації наука відносить до розряду фундаментальних [1, с. 39].

Поняття інфопотреби позначає складний психосоціальний феномен, тому існує кілька підходів до його трактування. Деякі дослідники вважають, що інформаційна потреба є потребою в знаннях, оскільки

вона не виникає, якщо людина знає, як вирішити певне завдання, а якщо не знає, то відчуває потребу в інформації [2, с. 87]. Інші автори вважають, що інформаційна потреба – це потреба людей у спілкуванні один з одним, тим самим ототожнюючи її з комунікаційною потребою [3, с. 94–213]. Але більшість дослідників сходяться на трактуванні інфопотреби, як об'єктивно обумовленої необхідності в інформаційній діяльності, що усуває дисбаланс інформаційної сфери суб'єкта. Інфопотреба передує будь-якій діяльності та виражається в сприйнятті, використанні та виробництві інформації. Її виникнення та розвиток зумовлюються соціальною природою людини та реалізуються через контакти з іншими людьми, а також шляхом взаємодії з носіями інформації. Інфопотребу справедливо вважають одним з ефективних механізмів «включення» особистості в соціальну систему. Аналізу інфомеханізмів соціалізації та соціальної адаптації людини присвячено роботи Н. Андрєнкової, Н. Дубровської, І. Тихомирової, О. Кисельова, О. Соколова та ін.

Незважаючи на особливу актуальність дослідження теоретичних та практичних аспектів інфопотреби з огляду на швидкість та інтенсивність інформаційних взаємодій у сучасному глобалізованому світі, це поняття не знаходить належного висвітлення у вітчизняній науковій літературі. У силу функціональних завдань у більшості робіт дослідження цього феномену не виходить за рамки питання ефективного задоволення інфопотреб сучасної людини як споживача інформаційних продуктів і послуг. Зокрема, у бібліотекознавчих наукових розвідках, задоволення інформаційних потреб проголошується «однією з найважливіших соціальних функцій бібліотек» [4, с. 5; 5, с. 7].

Починаючи з другої половини ХХ ст. інфопотреба традиційно розглядається у розрізі питань удосконалення обслуговування користувачів: на основі моніторингу читацької аудиторії та інформаційних запитів вивчаються реальні та потенційні інфопотреби читачів. Їх подальший аналіз і наукове прогнозування дає змогу реалізовувати принципи доцільності та конгруентності функціонування бібліотеки [6]. Власне саме потреба в інформації задля здійснення різних видів діяльності і стала першопричиною створення бібліотеки як соціального інституту й понині зберігається існуючий тісний взаємозв'язок її функціональних завдань з постійно зростаючими інфопотребами користувачів.

Проте якщо донедавна бібліотеки наряду з іншими авторитетними інформаційними установами зберігали монополію на задоволення значної частини інфопотреб суспільства, то з появою та поширенням інформаційно-комунікаційних технологій людство отримало можливості для

миттєвого та мобільного доступу до необмежених інформаційних ресурсів. Тому, на нашу думку, подібне звуження проблематики інфопотреби не відповідає реаліям розвитку інформаційного суспільства: в умовах досить складної еколого-інформаційної ситуації феномен інфопотреби потребує переосмислення в контексті досліджень взаємодії людини та інформації.

Входження в глобальне інформаційне суспільство пов'язане з глибокими змінами у сфері виробництва, поширення та засвоєння інформації. Революційний розвиток цифрових технологій, безпрецедентний кількісний та якісний стрибок у структурі інформаційних процесів призводять до серйозних трансформацій соціальних відносин і комунікацій. Сучасна людина буквально оточена інформацією: зростає кількість каналів комунікації, засоби передачі інформації постійно спрощуються, стають більш компактними і доступними [7]. Разом з тим різке збільшення обсягу інформації, необхідної для повноцінної життєдіяльності, накладаючись на об'єктивне зниження контрольованості інформаційних процесів, різноманіття конкуруючих ціннісних орієнтацій та мозаїчність культурних норм сучасного світу, нерідко стає причиною дезорієнтації суспільної свідомості. За таких специфічних умов окремі люди та цілі країни стають об'єктами маніпулятивних впливів збоку зацікавлених сторін – суб'єктів інформаційних відносин. Таким чином, суспільство стикається з новими соціалізаційними викликами, що висувають певні вимоги до адаптивних здібностей особистості та її інформаційної готовності в умовах перманентно зростаючого надлишку інформації. Тому, на нашу думку, належної уваги потребує питання інжинірингу інфопотреби, як напряму інформаційної соціалізації, що полягає в комплексі заходів, спрямованих на вдосконалення інформаційної поведінки особистості.

Саме поняття «інжиніринг» (англ. *engineering*, від латин. *ingenium* – винахідливість) позначає сукупність інтелектуальних видів діяльності, що мають за кінцеву мету отримання найкращих результатів від капіталовкладень або інших видатків, пов'язаних з реалізацією проектів різноманітного призначення, за рахунок найбільш раціонального підбору та ефективного використання ресурсів, а також методів організації та управління на базі сучасних науково-технічних досягнень та з урахуванням конкретних умов і факторів реалізації проектів [8]. Сутність інжинірингу полягає в оптимізації процесу (виробничого, будівельного, фінансового тощо).

Зазначимо, що в пропонованій статті поняття «інжиніринг» вперше застосоване з поняттям «інфопотреба». Доцільність такої терміносполуки вбачається в такому: беручи до уваги властиву інфопотребі

певну природну задатність, спробуємо застосувати до її вивчення діяльнісний підхід, що передбачатиме потенційну «керованість» інфопотреби, а також можливості конструктивного впливу на неї. Такий підхід спонукає до розгляду навичок задоволення інфопотреби як компетенції, яку можна і потрібно розвивати, що, у свою чергу, сприятиме більш глибокому розумінню механізмів формування інформаційного «імунітету» особистості та її здібностей до критичного осмислення інформаційних потоків.

Визначення шляхів упровадження інжинірингу інфопотреби, який даватиме людині змогу усвідомлено регулювати власну інформаційну поведінку та самостійно орієнтуватися в складному і багатовимірному інформаційному просторі, неможливе без врахування реалій функціонування глобального медіа-простору, тенденцій його формування та розвитку. Тотальна взаємодія сучасників з різноманітними медіа (книги, преса, радіо, кіно, телебачення, Інтернет) обумовлює потужний та суперечливий вплив останніх на всі без винятку верстви населення. Медіа сьогодні – це не справа окремих професійних організацій, ми всі творимо медіа-простір, він розвивається зусиллями кожного з нас.

Особливого значення в задоволенні інфопотреб суспільства набули нині засоби масової інформації (далі – ЗМІ). За висловом американського соціолога Д. Рісмена, сучасна людина, – це «людина-локатор», який відчуває потребу в підказках, яку з успіхом задовольняють ЗМІ. Разом з тим важливо зазначити, що виробники «інформаційного меню», реагуючи на інформаційний запит своєї аудиторії, також нерідко використовують інформацію для здійснення впливу на індивідуальну та масову свідомість із певною корисливою метою.

Характером інформаційного впливу визначається характер керування інфопотребою. Так, наприклад, маніпулятивний вплив здійсниться у разі, якщо індивіду протягом певного часу подається інформація під певним кутом та у такій спосіб фокується його інфопотреба відповідного спрямування. У подальшому людина вже сама починає відбирати ту інформацію, яка відповідає цьому спрямуванню [9]. Утворення такого замкнутого кола можна пояснити селективною функцією інфопотреби, що спонукає до оцінки всієї отриманої інформації та поділу її на релевантну й нерелевантну (інформаційна потреба – не просто потреба в якій-небудь інформації). Це проявляється в необхідності людей сприймати повідомлення, які, як їм здається, відповідають їхнім думкам та інтересам і за допомогою яких вони можуть задовольнити свої інформаційні потреби. Невипадково споживач інформації (населення) постає сьогодні в наукових працях

як суб'єктивно орієнтований відбірник, налаштований на задоволення інформаційних потреб.

Інший – конструктивний – інформаційний вплив полягає в тому, щоб навчити людину самостійно орієнтуватися в масивах інформації, свідомо регулюючи власну інфопотребу. Саме такий раціональний характер впливу і передбачає інжиніринг інфопотреби. На сьогодні його основний механізм полягає у формуванні та розвитку медіа-інформаційної грамотності населення – одного з ключових векторів розвитку суспільства, спрямованого на розширення прав і свободи самовираження людей шляхом надання їм необхідних для взаємодії з традиційними ЗМІ та новими технологіями компетенцій. Медійно-інформаційна грамотність, за концепцією ЮНЕСКО, об'єднує три взаємопов'язані комплекси компетенцій – інформаційну грамотність (вміння знаходити, аналізувати, використовувати інформацію); медіа-грамотність (вміння отримувати доступ до медіа, аналізувати контент, оцінювати медіа-повідомлення, а також створювати контент для самовираження та спілкування) і технологічну/цифрову грамотність (передбачає вміння користуватись сучасними інформаційними технологіями та програмним забезпеченням з урахуванням усіх можливостей, що надає інформаційний прогрес).

Зазначимо, що тривалий час сфери інформаційної грамотності та медіа-освіти розвивалися незалежно одна від одної, а фахівці сперечалися про те, що первинне – медіа чи інформація, канали передачі інформації чи контент. Сьогодні стало очевидним, що необхідна інтеграція обох підходів – однієї медіа-грамотності, або інформаційної грамотності, або ІКТ-грамотності недостатньо для того, щоб люди, спільнота, країна в цілому змогли використовувати переваги інформаційного суспільства.

Відповідно інжиніринг інфопотреби передбачає формування комбінованого набору компетенцій (знань, навичок і умінь), необхідних на сьогодні для виживання й успішного вирішення життєвих завдань, серед яких:

- культура сприймання і виробництва сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації;

- здатність ефективно взаємодіяти та адекватно поводитись у інформаційному та медіа-середовищі, здійснюючи ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію власної інформаційної поведінки;

- уміння убезпечити себе від деструктивних медіа-інформаційних впливів та здатність чинити опір психологічним технологіям впливу;

– володіння навичками вільно орієнтуватись у світі інформації, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відокремлювати реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіа-джерелами, осмислювати владні відносини, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Цей комплекс компетенцій наділяє інфопотребу такими необхідними на сьогодні рисами як гнучкість і рефлексивність, розширюючи адаптивні можливості особистості, а також забезпечуючи її «критичну автономію» відносно медіа [10].

Розглядаючи інжиніринг інфопотреби як напрям інформаційної соціалізації, потрібно відзначити надзвичайно важливу роль сучасних бібліотек як традиційних соціальних інститутів, що завжди активно вивчають потреби суспільства, оперативно реагуючи на його запити. Моніторинг вітчизняної бібліотечної діяльності виявив зростаючу динаміку впровадження різноманітних заходів, спрямованих на підвищення медіа-інформаційної грамотності населення. Так, масштабним та системним проектом УБА стала впроваджена в українських бібліотеках програма «Довіряй, але перевіряй. Медіа-грамотність в українському суспільстві», яка почала реалізовуватись з 2017 р. завдяки гранту Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в рамках програми Transition Promotion Program. Цей проект – це книга від п'ятнадцяти авторів та виставка плакатів від такої самої кількості художників, що розповідають про свободу слова, цензуру, пропаганду, фейкові новини та інформаційну війну. Головна ідея проекту полягає в популяризації ключових принципів медіа-грамотності у доступному для масової аудиторії форматі. Художники переконані, що саме візуальна плакатна мова здатна ефективно донести суть теми та змусити замислитися над порушеними проблемами.

Особлива увага також спрямовується на регулярну та цілеспрямовану підготовку до вмілого і безпечного користування медіа-інформаційними ресурсами і самих бібліотекарів. Наприклад, МБФ «Академія Української преси» спільно з програмою «Бібліоміст» (УБА) реалізували проект «Практична медіаграмотність» для працівників публічних бібліотек. У рамках цього проекту починаючи з 2015 р. у різних містах України було проведено серію тренінгів та семінарів, під час яких фахівці отримали нові знання, ознайомилися з методиками для подальшого самостійного розвитку та роботи з користувачами. Також з 2015 р. УБА спільно з Гете-Інститутом в Україні було проведено серію фокус-семінарів для членів УБА на тему медіа-грамотності, у рамках яких обговорювались

питання розвитку медіа-грамотності в Україні, суб'єктивності сучасних медіа, їхні загрози та виклики; уявлення про сучасні аудиторії, їх стан, склад та очікування; проблематика інформаційного імунітету, а також місце бібліотек в оточенні нових медіа.

Поряд із системними заходами важливо відзначити місцеві ініціативи вітчизняних бібліотек, які організують у своїх стінах тренінги, експозиції, презентації, відкриті заняття тощо, присвячені медіа-освіті, навчаючи наших співгромадян орієнтуватися в сучасних інформаційних продуктах.

Питання формування основ медійно-інформаційної грамотності є особливо актуальним для молодого покоління, до якого надзвичайно важливо донести, зокрема, основи інформаційної безпеки. У цьому контексті показовою стане робота Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки: маючи значний практичний досвід організації занять з інформаційної культури для дітей та підлітків, ця бібліотека займає активну позицію у розбудові бібліотечної медіа-освіти в школах міста, координує діяльність клубних об'єднань відповідного спрямування і численних партнерських проєктів у сфері промоції читання і медійної культури. Одним із проєктів бібліотеки, спрямованих на формування медійної культури школярів, є її партнерський проєкт з управлінням освіти Херсонської міської ради – міський медіа-клуб NaVi (від Natuse Vincere – створені перемагати), започаткований у вересні 2016 р. Його учасниками є лідери учнівського самоврядування усіх загальноосвітніх навчальних закладів міста Херсона, які, крім того, що здобувають нові знання і навички, ще й ретранслюють їх своїм ровесникам та учням молодшого віку у школах, де навчаються. Таким чином, через лідерів ми отримали широкі можливості для просування медіаграмотності в навчальних закладах, бо опосередковано охоплюється широке коло дітей та підлітків міста.

Активність учасників міського учнівського медіа-клубу, в якому підлітки очолюють різні напрями діяльності та керують процесом їх реалізації, переконливо засвідчує: така системна робота дає змогу формувати справжніх лідерів з питань медіа-освіти і медіа-грамотності, здатних стати своєрідними «каталізаторами» у формуванні медійної культури школярів «цифрової ери» [11].

Необхідність інжинірингу інфопотреби громадян шляхом впровадження різноманітних заходів, спрямованих на підвищення їх медіа-інформаційної грамотності, обумовлена сьогодні складною та подекуди руйнівною інформаційною ситуацією в нашій країні. Тому вдосконалення

інформаційної поведінки користувачів через медіа-освіту видається на сьогодні одним із пріоритетних напрямів роботи, що належить до компетенцій сучасної бібліотеки в інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. *Симонов П. В.* Высшая нервная деятельность человека. Мотивационно-эмоциональные аспекты / П. В. Симонов. – М. : Наука, 1975.
2. Справочник информационного работника / науч. ред. Р. С. Гиляревский, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2005.
3. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения: в 2 т. – Т. 2. – М., 1983.
4. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая реальность: лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во МГУКИ; ИПО «Профиздат», 2000.
5. *Карташов Н. С.* Общее библиотековедение: учебник / Н. С. Карташов, В. В. Скворцов. – М., 1996. – Ч. 1.
6. Принципы библиотечной деятельности [Электронный ресурс] // Студопедия. – Режим доступа: <https://studopedia.info/10-50830.html>. – Загл. с экрана.
7. *Данильян О. Г.* Людина в інформаційному суспільстві: деякі штрихи до усвідомлення проблеми [Електронний ресурс] / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123-456789/7963/1/Danilyn_Dzeban_71%E2%80%939373.pdf. – Назва з екрана.
8. Види та особливості торгівлі інжиніринговими послугами [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/17701017/ekonomika/vidi_osoblivosti_torgivli_inzhiniringovimi_poslugami. – Назва з екрана.
9. *Киселев Н. Н.* Информационная потребность как фактор социализации личности [Электронный ресурс] / Н. Н. Киселев // Библиотека диссертаций. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/sociologia-kultury/informacionnaja-potrebnost-kak-faktor-socializacii-lichnosti.html>. – Загл. с экрана.
10. Терминологический словарь [Электронный ресурс] // Информационная грамотность и медиаобразование для всех. – Режим доступа: <http://www.mediagram.ru/dictionary/>. – Загл. с экрана.
11. Національна розмова: розвиток медіаграмотності в Україні [Електронний ресурс] // Блог Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки. – Режим доступу: https://news.library.kherson.ua/2018/04/blog-post_24.html. – Назва з екрана.

References

1. Simonov, P. (1975). Vysshiaia nervnaia deiatelnost cheloveka. Motivatsionno-emotsionalnyie aspekty [Higher nervous activity of man. Motivational and emotional aspects]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Giliarevskii, R., Minkina, V. (Eds.). (2005). Spravochnik informatsionnogo rabotnika [Handbook of an Information Worker]. St. Petersburg: Professiya [in Russian].
3. Leontev, A. (1983). Deiatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality]. *Selected Psychological Works*. (Vols. 1–2; Vol. 2.). Moscow [in Russian].
4. Dvorkina, M. (2000). Bibliotechnoie obsluzhivaniie: novaia realnost [Library services: a new reality]. Moscow: Profizdat [in Russian].
5. Kartashov, N., Skvortsov V. (1996). Obshcheie bibliotekovedeniie [General Library Science]. (Vol. 1). Moscow [in Russian].
6. Printsipy bibliotechnoi deiatelnosti [Principles of library activities]. (2015). *Studopediia – Student Education*. Retrieved from <https://studopedia.info/10–50830.html> [in Russian].
7. Danilian, O. G., Dzoban, O. (2015). Liudyna v informatsiinomu suspilstvi: deiaki shtrykhy do usvidomlennia problem [Man in the Information Society: Some touches to the realization of the problem]. Retrieved from http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7963/1/Danilyn_Dzaban_71%E2%80%939373.pdf [in Ukrainian].
8. Vydy ta osoblyvosti torhivli inzhynirynhovymy posluhamy [Types and features of the trade in engineering services]. Retrieved from https://pidruchniki.com/17701017/ekonomika/vidi_osoblyvosti_torgivli_inzhinirynhovymi_poslugami [in Ukrainian].
9. Kiselev, N. (1998). Informatsionnaia potrebnost kak faktor sotsializatsii lichnosti [The information need as a factor in the socialization of the individual] *Biblioteka dissertatsii – Thesis Library*. Retrieved from <http://www.dslib.net/sociologia-kultury/informacionnaja-potrebnost-kak-faktor-socializacii-lichnosti.html> [in Russian].
10. Terminologicheskii slovar [The terminological dictionary]. *Informatsionnaia gramotnost i mediaobrazovaniie dlia vsekh – Information Literacy and Media Education for All*. Retrieved from <http://www.mediagram.ru/dictionary/> [in Russian].
11. Natsionalna rozmova: rozvytok mediahramotnosti v Ukraini [National conversation: the development of the media literacy in Ukraine]. (2018). *Bloh Khersonskoi oblasnoi biblioteky dlia ditei imeni Dniprovoi Chaiky – Blog of the*

Kherson Regional Library for Children named after the Dniprova Chayka.
Retrieved from https://news.library.kherson.ua/2018/04/blog-post_24.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2018.

Tetyana Myskevych,

Ph.D. Student, Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

Ukraine, Kyiv

Engineering of the Information Need as a Mechanism of Socialization in Modern Society

The problem of adapting the personality to the realities of the functioning of the global information space, which generating new socialization challenges is analyzed. For the first time, the terminology «engineering of the information need» which means the regulation of the information behavior of the individual in order to improve it is used. The possibility of realization of the engineering of the information need by forming the media-information literacy of the individual is proposed. It will allow the person to consciously navigate in massifs of information, rationally consume and use the received information.

The engineering of the information need is considered as the direction of library work on information socialization of population. The role of modern libraries in the implementation of media education programs is highlighted.

Keywords: engineering of the information need, information socialization, media-information literacy, media education, library.